

Socializacija

Socializacija je vseživljenjski proces, v katerem se človek v interakciji z drugimi ljudmi umešča v družbeni in kulturni svet, v katerem živi, se nauči vedenja, prevzema in igra različne družbene vloge, oblikuje in spreminja svojo osebnost in identiteto.

Različni vidiki socializacije

- a. Proces **prilagajanja in vključevanja v družbo** ter **sprejemanja** njene **kulture (inkulturacija)** → pomembno je ponotranjenje (**interiorizacija**) družbenih vrednot in norm, ki tako delujejo kot notranji **usmerjevalci vedenja oz. cenzorji**.
- b. Proces **prevzemanja in opravljanja/igranja družbenih vlog** → vsak v odnosu do drugih ljudi zavzema določeno **pozicijo ali status**, glede na svojo starost, spol, poklic itd. Te pozicije se v življenju **spreminjajo** istočasno pa jih zavzemamo **več**. Na vsako od teh se vežejo družbena pričakovanja in zahteve, kako naj se človek na določeni poziciji obnaša → to **vedenje posameznika na določeni poziciji, ki je določeno z družbenimi normami**, imenujemo **družbena vloga**.
- c. Proces **oblikovanja identitete in osebnosti** (govora, komunikacije, mišljenja, čustvovanja in vrednotenja). **Identiteta** je **posameznikovo samoopredeljevanje v odnosu do drugih** in zajema:
 - značilnosti, po katerih je človek prepoznaven zase in za druge in nanje ne moremo vplivati (ime, spol, telesne značilnosti, etnična pripadnost, družinske okoliščine)
 - oblikovanje, doživljanje in najdenje samega sebePosameznik si ne izoblikuje stalnih in trdnih identitet, temveč se te v življenju **spreminjajo**, istočasno pa si izoblikujemo **več** različnih identitet → **skrpna** ali **multipla identiteta**.

Socializacija je torej po eni strani individualno osebno oblikovanje posameznika, po drugi pa vključevanje v družbeni svet.

Značilnosti:

~ je dolgotrajen, življenjski, kompleksen, protisloven, generacijski in interakcijski proces

Načini:

~ opazovanje, posnemanje, igra vlog, kazen in nagrada, učenje, identifikacija

Pomen socializacije

1.) **Za posameznika**: Ljudje se rodimo z biološko danimi zmožnostmi in odzivi na dražljaje iz okolja, vendar je to, **koliko bomo razvili biološko dane zmožnosti ter kako in kdaj bomo zadovoljili biološke potrebe, družbeno in kulturno določeno**. Procesi socializacije omogočajo, da se **vključimo v družbo** in se naučimo delovati na družbeno sprejemljive načine, pa tudi da razvijemo zmožnost **neodvisnega mišljenja in delovanja**, s tem pa svojo **individualnost** → socializacija omogoča **osebni razvoj**.

Naša vsakdanja dejanja so tako rezultat družbenih sil in naših individualnih osebnostnih značilnosti.

2.) **Za Družbo:** S pomočjo socializacije se **družba obnavlja (reproducira)**, saj z njo skrbi za to, da ravnanje posameznika, njegove vrednote, cilji, znanja, potrebe in veščine ustrezajo potrebam družbe kot celote → s tem, ko posamezniki ponotranjijo nekatere družbene norme in vrednote.

Socializacija omogoča, da se večina ljudi večinoma obnaša na družbeno sprejemljiv način.

Življenjski potek

Življenjski potek je zaporedje prehodov iz enega življenjskega obdobja v drugo, med katerimi človek doživlja številne spremembe na biološki in osebnostni ravni.

- ~ **statusni prehodi** (npr. prehod iz nižjih stopenj šolanja na višje)
- ~ **prehodi** glede na **vklučenost v družbeni svet** (vstopi v različne institucije); vstop v novo organizacijo prinaša novo **polje interakcij** z drugimi

Vse to vpliva in sooblikuje identiteto posameznika.

Življenjski potek je lahko

- ~ **individualen** - spremembe na biološki in osebnostni ravni
- ~ **družbeno določen** in odvisen od družbenozgodovinskih razmer, kulturnih, gospodarskih in političnih značilnosti družbe

Razumemo ga lahko kot okvir, v katerem se odvijajo socializacijski procesi, ki v različnih življenjskih obdobjih ne potekajo na enak način in enako intenzivno. Prav tako se socializacijski procesi prepletajo tudi z biološkimi, genetsko pogojenimi procesi rasti in razvoja. Zato razlikujemo med **primarno** in **sekundarno** socializacijo ter socializacijo **odraslih** in **resocializacijo**.

I. Primarna socializacija

Prva, primarna socializacija ima poseben pomen v našem življenju, povezujemo pa jo z **otročtvom**.

Gre za človekov **prvi stik** z drugimi ljudmi. Pomembno vlogo pri tem ima **družina** (tudi vrtci) pri tem pa otrok **nima možnosti izbire**. Tudi možnosti **primerjave** so otroku **omejene**, zato vrednote in norme, ki mu jih posredujejo starši, sprejema kot **samoumevne in edine možne**. K tem pripomorejo močne **čustvene vezi** med otrokom in njegovimi skrbniki.

Ravno zaradi tega se ti prvi družbeni vplivi **trajno** in **trdno** zasidrajo v človekovo osebnost → primarna socializacija naj bi bila tako odločilna za vse nadaljnje življenje, saj se v njej razvijajo temelji človekove osebnosti in družbenosti.

Prvi stiki so v najzgodnejši dobi pomembni zato, da se **uresniči človekova potencialna človeškost** - da človek razvije specifično človeške načine vedenja in lastnosti.

To dokazujejo primeri **izoliranih/nesocializiranih otrok**, ki kažejo zaostalost (retardacijo) tudi pri poznejšem učenju in osvajanju družbenih veščin.

Za uresničevanje človekove družbenosti in izoblikovanje njegove stabilne osebnosti pa so pomembna tudi **močna stabilna čustva med otrokom in njegovim prvim skrbnikom** → »pomembni drugi«, ki otroku nudijo ljubezen, toplino, pozornost in varnost.

II. Sekundarna socializacija

Sekundarna socializacija je vsaka nadaljnja socializacija, ki sledi prvemu otroškemu obdobju. Gre za čas, ko se vključujemo v različne družbene skupine, organizacije in institucije zunaj intimnega domačega okolja - v širše socialno okolje, prevzemamo številne **nove vloge** in smo soočeni z različnimi družbenimi svetovi, ki jih lahko **primerjamo** in med njimi **izbiramo**.

Gre za obdobje poznega otroštva in mladosti, ki za večino ljudi danes pomeni obdobje šolanja.

a. Mladost

Pojav mladosti kot posebnega življenjskega obdobja v življenjskem poteku posameznika je značilen za **moderne družbe**. Neposredno je povezan s **podaljševanjem šolanja** - moderne družbe postajajo vedno bolj zapletene, kompleksne in diferencirane in od posameznikov zahtevajo vedno več različnih znanj, spretnosti in veščin, ki se jih ne more naučiti spontano, temveč se mora za to šolati.

Mladost je vmesno obdobje med otroštvom in odraslostjo, ko človek ni več otrok, ni pa še priznan kot odrasel. Je nekakšno socialno nadaljevanje otroštva in pomeni **premik odraslosti v kasnejša leta**. Bolj, kot se šolanje podaljšuje, bolj se razteguje obdobje med otroštvom in odraslostjo.

Gre za labilno in protislovno obdobje, ki zahteva posebno skrb in nadzor odraslih. Dojemamo jo tudi kot pripravo na odraslost, v katerem je značilna **odvisnost** (od staršev, šolskih institucij) in s tem **družbena podrejenost**.

Mladost lahko opredelimo tudi kot izobraževalni moratorij, predah pred vstopom v odraslost, ki mlademu človeku daje možnosti preizkušanja različnih socialnih vlog, življenjskih slogov, moči in zmožnosti, hkrati pa ga razbremenjuje dolžnosti in odgovornosti odraslih. Ponuja precej prostega časa in daje možnosti oblikovanja mladinskih subkultur. Danes si zato mladi ne želijo odrasti.

b. Adolescenca

Pojem **adolescenca** je bolj **psihološki**, z njim pa označujemo psihofizične spremembe v obdobju posameznika med 12. in 18. letom starosti (medtem ko je pojem mladost bolj **sociološki**, z njim pa označujemo družbeni položaj in umestitev).

Tradicionalne družbe:

- ~ ni vmesnega obdobja med otroštvom in odraslostjo
- ~ konec pubertete pomeni vstop v odraslost - odločilni **statusni preskok**, ki pomeni razširitev pravic, obveznosti in odgovornosti
- ~ status posameznika je večinoma **pripisan** - zato ima omejene možnosti izbire

Moderne družbe:

- ~ značilen je **pridobljen** status - posameznik ima številne možnosti izbire
- ~ ravno zaradi tega številni doživljajo mladost kot **stresno obdobje**, saj je od teh odločitev odvisno nadaljnje življenje
- ~ to povzroča **identitetno zmedo**, krizo, negotovost

Zaradi novih okoliščin odraščanja in podaljševanja mladosti se to obdobje tudi notranje členi. Razlikujemo:

- **klasično mladost** (od 14. do 18./19. leta), ko mladi obiskujejo srednjo šolo
- **podaljšano mladost** ali postadolescenco oz. postmladost (od 19. do 24. leta), ko mladi nadaljujejo šolanje po srednji šoli
- **predodraslo obdobje** (od 24. do 29. leta)

III. Prehod v odraslost

V različnih kulturah se izoblikujejo različna merila o tem, kdaj je človek odrasel. V modernih družbah sta dve merili:

- **stalna zaposlitev**
- **osamosvojitvev** od izvorne družine orientacije in oblikovanje svoje trajne **zakonske** in **družinske skupnosti** (prokreacije)

V zadnjih desetletjih je prehod v odraslost postala **nejasna** in **nenatančno opredeljena** (razen **pravne meje** med mladoletnostjo in polnoletnostjo).

- ~ **razpršenost** pomembnih točk odraščanja
- ~ **merila osamosvajanja** mladih v zasebnem življenju (zaljubiti se, sam se odločiti o videzu...) se pomikajo v zgodnejša leta, **ekonomska** in **družbena merila** odraslosti (zaposeliti se, poročiti se, postati mati/oče...) pa v poznejša leta
- ~ prehodi postajajo pozni/odloženi, nejasni, raznovrstni, tvegani in negotovi
- ~ **podaljševanje šolanja** zaradi večjih izobraževalnih zahtev in omejene možnosti zaposlitve
- ~ **podaljševanje ekonomske odvisnosti od staršev** in življenja v izvorni družini (LAT faza)
- ~ **pozna osamosvojitvev** in oblikovanje lastne družine
- ~ zato se govori o novem obdobju - **predodraslost**, **polodraslost** oz. **obdobje mladih odraslih**
- ~ prehod v odraslost postaja nejasen in negotov zaradi vedno novih tveganj → **ontološka praznina** oz. **prazna prihodnost**
- ~ življenjski potek se vedno bolj **individualizira**, razpadajo trdna pravila, ki naj bi bila tipična za posameznikovo življenjsko obdobje
- ~ posameznikom je prepuščeno, kako bodo oblikovali svoje življenje
- ~ na odločitve vplivajo strukturne možnosti (sloj, spol, etnična pripadnost)

IV. Resocializacija

Resocializacija ali **ponovna socializacija** je proces, v katerem se **izničijo učinki prejšnje socializacije** in se sprejmejo **nove oblike vedenja, vrednotenja in čustvovanja**. Gre za preoblikovanje posameznikove osebnosti.

Ker živimo v nenehno spreminjajoči se družbi in se soočamo s spremenjenimi okoliščinami življenja in s prehodi v ново življenjsko obdobje ali skupino, se moramo vsi ljudje nenehno vsaj delno resocializirati. Pri tem gre za **pogojno resocializacijo**, saj se pri njen ne izničijo učinki prejšnje socializacije in ne postajamo drugačne osebe.

1. O resocializaciji najpogosteje govorimo, ko gre za **odklonsko vedenje** (resocializacija kriminalcev, narkomanov, alkoholikov...). Obstajajo posebne organizacije, ki naj bi skrbele za sistematično resocializacijo (zapori, komune, psihiatrične bolnišnice...). **Goffman** tak tip

organizacij imenuje **totalne organizacije**, ki služijo za osamitev nezaželenih oseb, ker s svojim obnašanjem motijo družbeni red. Mednje štejemo tudi *samostane, vojsko, taborišča*.

Gre za organizacije, v katerih so osebe **izolirane** od zunanjega sveta in imajo le eno samo vlogo (zapornika, narkomana...). Odvzamejo mu del osebne identitete (ime, obleko...) in s tem sporočijo, da mora ustvariti **ново osebo**.

Prisilna resocializacija pa **ne vpliva vedno pozitivno** na posameznika. Ljudje v totalne organizacije lahko doživijo kot **krivico**, ki poraja v njih **odpor**. Poleg tega so ljudje, ki so bili v zaporu, komuni, vzgojnem zavodu, psihiatrični bolnišnici... **stigmatizirani** vse nadaljnje življenje in nosijo **negativno oznako**, ki jim preprečuje nadaljnje vključevanje v družbeno življenje (kar spodbuja vrnitev k prejšnjemu vedenju).

2. Med procese resocializacije vključujemo tudi procese **akulturacije** - usklajevanje s kako drugo družbo, v kateri posameznik ni bil rojen. Resocializiramo se torej tudi v primeru, če se **preselimo v drugačno kulturno okolje** in se temu **prilagodimo**.

3. Resocializacijo zahtevajo tudi **bolezni** in **nesreče**, katerih posledico od posameznika zahtevajo drugačno vedenje ali druge vrednote.

V. Spolno diferencirana socializacija

V različnih družbah se pojavijo tudi predstave o tem, kakšne osebne lastnosti, vedenje, družbene vloge so primerne za ženske in za moške. Te predstave so **kulturno in časovno pogojene**, vplivajo pa na socializacijske postopke, ki so **različni glede na spol**. Socializacija je torej še vedno **spolno zaznamovana/diferencirana**.

Začne se že v primarni socializaciji z različnimi **odzivi staršev** na spol otroka - različne barve oblek, dolžina las, nagovarjanje...

Nadaljuje se z **igranjem različnih iger in različnimi igračami** glede na spol. Starši deklicam kupujejo igrače, s katerimi se socializirajo v žensko vlogo in ki spodbujajo nežnost, skrb za druge, občutek za lepo. Dečkom pa kupujejo igrače, prek katerih naj bi se socializiral v tekmovalnega, pogumnega in zaščitniškega moškega.

Tudi v **otroških knjigah in učbenikih** so liki spolno zaznamovani - ženske imajo pogosto pasivne vloge (matere, vile, čarovnice), moški pa aktivne in raznolike (bojevniki, raziskovalci, kralji...).

Različne podobe ženskosti in moškosti se uveljavljajo tudi prek **množičnih medijev**, v katerih so dekleta pod večjim pritiskom glede fizičnega videza, telesne samopodobe..., kar lahko spodbudi veliko stresov in motenj.

Šola je sicer odprta za vse in odpira možnosti za oba spola, vendar **stereotipni predsodki o moških in ženskih vlogah in sposobnostih** ženske še vedno precej omejujejo. Kljub temu, da imajo v povprečju ženske boljši uspeh v šoli, se od njih pričakuje, da se usmerjajo v poklice bližje ženski naravi (družboslovni).

Na mnoge odločitve namreč vplivajo **družbeno/kulturno izoblikovane predstave** o ženskah in moških, ki jih ljudje **ponotranjimo** že v zgodnji socializaciji.

Dejavniki socializacije

V socializaciji posameznika so ključne interakcije z drugimi ljudmi, ki vplivajo na oblikovanje njegovih osebnostnih lastnosti, vrednot, norm... V teh družbenih okoljih se srečuje s pričakovani drugimi ljudi in z neformalnimi in formalnimi pravili.

Vsa ta družbena okolja delujejo kot **dejavniki** ali **agensi socializacije** (družina, vrstniki, šola, množični mediji, delovno okolje, religiozne skupine, prostočasne skupine...), katerih je v razčlenjenih modernih družbah veliko. Njihov pomen pa ni v vseh življenjskih obdobjih enak.

Lahko rečemo, da je socializacija v modernih družbah **pluralna**, njeni dejavniki pa lahko delujejo v **nasprotujočih si smereh**. Veliko število dejavnikov daje možnost **izbire** in preprečuje, da bi en sam dejavnik popolnoma obvladal posameznika. S tem pa od vsakega pričakuje večjo odgovornost za lastno socializacijo, kar omogoča **večjo avtonomijo**, vendar tudi **večje tveganje**.

I. Družina

Družina je navadno prva družbena skupina, v kateri **otroci** pridobivajo prve izkušnje z drugimi ljudmi. Moč teh izkušenj je velika, saj gre za **prve** izkušnje (močna primarna socializacija) in ker je otrok **čustveno povezan** z drugimi družinskimi člani.

Pomembna pa je tudi kasneje v življenju in ne le za otroke - tudi **starši** ob rojstvu otroka pridobijo **nov vlog** in **nov status**. Hkrati je lahko dejavnik **čustvene** in **osebne stabilnosti**.

V tradicionalnih družbah:

- ~ družina skoraj edini dejavnik socializacije
- ~ določa posameznikov družbeni status (pripisan)
- ~ večje in brezpogojno spoštovanje staršev, vzgoja je bila bolj **represivna, avtoritativna**

Od 2. polovice 20. stoletja naprej odnosi med generacijam postajajo bolj sproščeni, socializacija otrok pa kaže več **permisivnosti**.

Moderne družbe:

- ~ družina je le eden izmed številnih dejavnikov socializacije
- ~ nima več pomena pri določanju statusa posameznika
- ~ odnosi so sproščeni in demokratični
- ~ posamezniki živijo v **različnih družinskih okoljih** (različne oblike družin), kar vpliva na različnost socialnih izkušenj - pri tem so pomembni tudi **izobrazba** in **poklic** staršev, vaško ali mestno **okolje** ipd.
- ~ različne navade skrbi, vzorci socializacije, pričakovanja...
- ~ pomembno je tudi splošno razpoloženje v družini, ne le namerni vplivi na otroka

Socializacija otrok v družini poteka predvsem s **posnemanjem** (imitacijo), **igranjem vlog** in **identifikacijo** (istovetenjem) z odraslimi. Starši uporabljajo **sistem nagrad in kazni**, da bi spodbudili zaželeno vedenje in zatrli nezaželeno, ki je uspešen ravno zato, ker je oseben in neformalen - ima močno čustveno komponento.

Predvsem v zadnjih desetletjih so se v odnosu do otrok družinski vzgojni slogi **liberalizirali** in družina se ne uveljavlja več toliko kot vzgojna institucija z brezpogojno starševsko avtoriteto, temveč gre bolj za **medgeneracijsko sodelovanje**, pri katerem je značilno dopuščanje **osebne avtonomije** družinskih članov.

Značilno je tudi sodelovanje staršev v smeri **zagovorništva** - nekateri starši namreč delujejo kot **skupine pritiska** na šolske (in druge) institucije, kar ima med drugimi za posledico proces **infantilizacije mladih** → mladi odločanje o svojem življenju prepuščajo drugim.

Družina se pogosto uveljavlja kot **čustvena** in **podporna skupina** - kot vir ljubezni, varnosti, podpore in udobja za vse družinske člane, kar pridobiva na pomenu pri mladostnikih.

II. Skupine vrstnikov

Otroci oblikujejo vrstniške skupine že **zelo zgodaj**, predvsem v vrtcih in šolah, kjer preživijo večji del dneva z drugimi, ki so enako stari. Ravno **skupno šolanje** vpliva na izbiro vrstnikov za **druženje izven šole**. Posamezniki si navadno izbirajo za prijatelje tiste vrstnike, ki imajo **podobne interese**, **prepričanja**, **preživljanje prostega časa** ipd.

Skupine vrstnikov so zelo **različne** - lahko je ohlapna skupina, lahko se izoblikuje zaradi določenega interesa ali skupne dejavnosti, lahko gre za trdno prijateljstvo...

Skupine prijateljev imajo velik pomen za mladostnike, saj jim nudijo **podporo** pri osamosvajanju in odraščanju ter dajejo **novе vedenjske vzorce**.

- ~ **odnosi** v skupinah vrstnikov so **demokratični** in sproščeni, možna so **pogajanja**
- ~ omogočajo pridobivanje **socialnih izkušenj**, saj se v njih posamezniki naučijo **uveljavljanja** brez zaščite odraslih, pridobijo izkušnje tovarštva ipd.
- ~ dajejo možnost **primerjave različnih stališč**, vrednot in odnosov in imajo pomemben vpliv na **oblikovanje stališč** (o spolnosti, potrošništvu, prostem času)
- ~ lahko predstavljajo posebno **subkulturno okolje**, ki mu dajejo močan pečat različni glasbeni slogi
- ~ od 90. let 20. stoletja je značilno, da **ključni vidik** vrstniških združevanj postajajo **prostori združevanja** in ne več toliko določene skupine

III. Šola

Šolanje je **formaliziran proces**, ki ga opredeljujejo določeni predmeti, snov, ki jo je treba obvladati, postopki preverjanja itd.

Šola je **družbena institucija**, kjer potekata vzgoja in izobraževanje. → Z vidika socializacije je pomembno delovanje šole kot **prenašalke znanja** in **posredovalke norm in vrednot**. Učenci se preko formalnih in neformalnih pravil naučijo kako upoštevati pravila, kako se vesti v različnih situacijah, kakšen je odnos do avtoritete ipd.

Durkheim → šola je **model družbenega sistema**, kjer učenci pridobijo večšine, kako **sodelovati z drugimi v okviru v naprej določenih (formalnih) pravil**. S šolanjem posameznik tudi pridobi **posebne spretnosti**, ki so nujne za opravljanje bodočega poklica.

Parsons trdi, da je šola **most med družino in širšo družbo** in pripravlja mlade na njihove odrasle vloge. Učence namreč spodbuja k **dosežkom** in s tem pripomore k uveljavljanju **vrednote dosežka**, kar je pomembno zaradi zahtev modernih družb po visoko motivirani delovni sili. Loči **partikularistična** (družina) in **univerzalistična** (šola) **merila**.

IV. Množični mediji

Do nedavnega je imela najpomembnejši vpliv med mediji televizija, danes pa je značilna **vedno večja razširjenost in dostop do interneta**.

Mediji so pomembno socialno okolje za vse generacije in pomenijo **ново obliko socializacije**. Najmočnejše vplivajo na mladostnike, saj so ti prva generacija, ki je večino časa preživela pred TV in računalnikom.

Družina in šola si prizadevata za prenos znanja, izkušenj in tradicij na nove generacije, medtem ko je v ospredju delovanja medijev **ekonomski interes** - čim večji zaslužek, pri čemer so ciljna publika mladi.

Množični mediji s **strukturo programa**, s sporočenimi vsebinami, načinom prikazovanja dejanskosti in izbiro tistega, kar bo prikazano, **sooblikujejo vrednote** in ponujajo **stereotype** in **klišee**, ki vplivajo na stališča posameznikov.

So del kulture in vsakdanjega življenja. Medijski pretok informacij med kulturami vpliva na **izoblikovanje kulturne identitete**. Vplivajo na **družinske interakcije** in **interakcije znotraj vrstniških skupin**, pomembno oblikujejo preživljanje prostega časa in sooblikujejo življenjski slog posameznika.

Mediji po eni strani omogočajo pridobivanje novih informacij in znanj, po drugi pa je **realnost**, ki jo prikazujejo, **medijska konstrukcija**. Vsebine na televiziji pogosto vplivajo na vedenje ljudi v resničnem življenju (agresija, motne prehranjevanja...).

Pri socializaciji pa **niso odločilni samo mediji**, ampak **celotno socializacijsko okolje**. Mediji le **okrepijo** ali **oslabijo nagnjenost** k nekem dejanju; npr. neprestano gledanje nasilja v filmih poveča **neobčutljivost** zanj in posameznik ga sprejema kot samoumevno.

Poleg tega si medijske vsebine **izbiramo sami**, glede na svoje interese, stališča, prepričanja in vrednote.

Najpogostejše uporabe medijev:

- zabava in sprostitvev v prostem času
- oblikovanje samopodobe
- močne in intenzivne doživljaje
- obvladovanje stresnih in negativnih čustvenih stanj (glasba)
- ustvarjanje virtualnih subkultur in skupnosti

V modernih družbah se veliko govori o **medijski vzgoji**, ki omogoča **medijsko pismenost** - naučiti se moramo brati, gledati in poslušati medije ter razpoznati, kaj nam sporočajo.